

Ladislav
Mňačko

Smrť
sa volá
Engelchen

EUROPA

Ladislav
Mňačko

EUROPA

Tento projekt finančne podporil

u. fond
na podporu
umenia

Ladislav Mňačko: Smrť sa volá Engelchen

© Ladislav Mňačko, dedičia c/o DILIA, 1959

Návrh prebalu a grafická úprava © Martin Vrabec 2016

Sadzba © Milan Beladič (www.beeandhoney.sk) 2016

Ako štyridsiaty prvý zväzok edície Premena

vydalo © Vydavateľstvo Európa, s.r.o. 2016

www.vydavatelstvo-europa.sk

ISBN 978-80-89666-29-4

Smrť
sa volá
Engelchen

edícia

PREMENA

zväzok 41

PREDSLOV

O Ploštine

V roku 1959 som ponúkol rukopis knihy *Smrť sa volá Engelchen* na české vydanie – na slovenské som už predtým uzavrel zmluvu – vydavateľstvu Mladá fronta. Dva dni po odovzdaní rukopisu mi zatelefonoval vtedajší šéfredaktor vydavateľstva Vejdelek, že chce so mnou okamžite hovoriť. Šiel som k nemu. Na stole ležal môj rukopis. Vejdelek mi povedal, že rukopis prečítal a vydavateľstvo ho zaraďuje do edičného plánu.

„Človeče, to sa číta, akoby sa to bolo skutočne stalo...“

Povedal som mu, že „Engelchen“ nie je v pravom zmysle slova román, že som sa v knihe pokúsil zachytiť udalosti, ktoré som osobne zažil, ide teda skôr o románovú kroniku jednej partizánskej obce vo Vizovických vrchoch.

„A ako sa volala tá Ploština?“

„Volala sa Ploština.“

„Čudné... nikdy som o nej nepočul.“

O hodinu neskôr mi zavolať do hotela.

„Overil som si to. Tá Ploština skutočne existovala. Ako je možné, že o tej tragédii nikto nič nevie?“

Považoval som za predčasné informovať ho o niektorých zámeroch, ktoré som napísaním knihy sledoval.

Meno Ploštiny bolo tabu. Od roku 1949 sa o nej nesmeli písať ani v tlači, ani v historických prácach, zaoberajúcich sa dejinami českého odboja. O dôvode jej „vygumovania“ z dejín som sa dozvedel až po procese s „teroristickou kontrarevolučnou skupinou tzv. bielych partizánov“, pôsobiacou na východnej Morave. Obvinili ich z príprav ozbrojených akcií proti ľudovodemokratickému zriadeniu. Dvoch hlavných obžalovaných, Matúša a Lenharda, odsúdili vtedy na smrť. Poznal som ich, boli to dobrí chlapci, patrili k elite ploštinskej partizánskej skupiny. Mladí, uvážliví, rozhladení, skvelí kamaráti. Po vojne im stúpila sláva do hlavy. Nevedeli sa zaradiť do normálneho občianskeho života.

Povešť romantických, oslavovaných hrdinov im chutila viac. Počas procesu vyšlo najavo, že za svoju „bázu“ si zvolili vypálenú

Ploštinu, kde „zhromažďovali zbrane na teroristickú činnosť“. Prv ako mohli s protištátnymi ozbrojenými akciami začať, ich odhalilo „bdelé oko“ revolúcie – Štátna bezpečnosť.

Ja som už raz na podobné „odhalenia“ naletel v prípade Žingorovho procesu, o ktorom som písal v tlači. Napriek nezmyselne znejúcim obvineniam sa mi vtedy nechcelo veriť, že naša nová socialistická justícia by bola schopná dopúšťať sa justičných vražd. K takému poznaniu som dospel až neskôr. Poučený celou sériou nasledujúcich politických procesov som sa k stranou dirigovaným procesom staval s čoraz väčšou skepsou. Scenár použitý v Žingorovom procese sa podobal súdному pojednávaniu proti Matúšovi a Lenhardovi ako vajce vajcu. Keďže som ich dobre poznal, nemohol som uveriť obvineniam vzneseným proti nim. A rozhodnutie vedenia strany vygumovať tragédiu Ploštiny z dejín ma rozhorčilo. Čo mali tí zaživa upálení obyvatelia Ploštiny spoločné s neskoršími romantickými snami dvoch mladých rojkov? Vtedy vo mne skrsol úmysel napísať túto knihu. Bol som ju dlhý pamiatke Ploštiny, bol som ju dlhý dvom nespravodlivo odsúdeným dobrým kamarátom a bol som to dlhý aj sám sebe.

Po vyjdení knihy sa okolo nej odohralo mnoho nechutností. Václav Kopecký, ktorý ma nenávidel – nenávisť bola obojstranná a dodnes ho považujem za najväčšieho zločinca našich povojnových dejín –, chcel dať knihu stiahnuť z predaja, ale to sa už nedalo. Na Slovensku dosiahol „román“ prenikavý úspech, prvé české vydanie, okamžite rozobraté, vyšlo v masovom náklade osemdesiat tisíc exemplárov. Zvest', že Ploština nie je fiktívne meno, sa rýchlo rozniesla, vypálenú obec začali navštevovať ľudia z blízkeho a čoraz častejšie aj ďalekého okolia. Raz, keď som ju sám šiel navštíviť, som na horskej ceste vedúcej k nej stretol reaktivovaného generála Ludvíka Svobodu, ktorý mi prezradil, že Ploštinu často navštevuje. Zároveň sa mi zdôveril, že je veľmi nešťastný z toho, ako strana zaobchádza s dejinami odboja a on sám sa chystá napísať knihu, v ktorej chce rehabilitovať česť stranou diskriminovaných a z protištátnej činnosti obvinených dôstojníkov a vojakov Československého armádneho zboru v ZSSR, či už nekomunistov, alebo komunistov.

V šesťdesiatych rokoch sa stala Ploština pútnickým miestom. Nie je mi známe, či ju v rokoch normalizácie nedali znova na index, vzhľadom na osobu kronikára jej tragédie.

Väčšina udalostí opísaných v knihe sa skutočne stala, používal som v nej pravé mená, aj keď zväčša len krstné, inak sme sa z konšpiratívnych dôvodov ani neoslovovali. Priezviská kamarátov som sa dozvedel až po vojne. Veliteľ kománd, ktoré prepadli Ploštinu, sa volal Nengelken, čo priam zvädzalo k prispôsobeniu jeho mena na „anjelika“. O vine Skorzenyho na vypálení Ploštiny niet priamych dôkazov, vie sa len, že ku koncu vojny pôsobil ako jeden z najvyšších nacistických veliteľov zvláštnych kománd na východnej Morave. Sedel som vedľa Nikolaja, keď sa pohrával s novým, elektricky odpaľovaným typom pancierovej päste tak neopatrne, že vybuchla. Aj mená konfidentov gestapa sú pravé. Z rukopisu knihy som na nátlak lektora slovenského vydania – záviselo od toho prijatie, alebo zamietnutie rukopisu – vypustil epizódu s ruským partizánom Ivanom, ktorú som neskôr použil, čiastočne prefabulovanú, v knihe *Ako chutí moc*. Tak by sa v knihe dala so skutočným dianím konfrontovať jedna epizóda za druhou. Ani príbeh Marty som si nevymyslel, hoci ilegálna zlínska skupina, ktorej bola členkou, nemala styky s Ploštinou.

Má táto kniha čo povedať čitateľovi ešte aj po viac než troch desaťročiach od jej vzniku? Nazdávam sa, že nadobúda novú aktuálnosť vzhľadom na dnes vedenú diskusiu o odsune sudetských Nemcov. Po vojne narodené generácie, ktoré nezažili hrôzy vojny a dusivosť atmosféry okupačných rokov, v túžbe po očiste od všetkého zlého a neľudského, s čím sa musíme ako s neblahým dedičstvom uplynulých desaťročí vyrovnávať, sú náchylné nediferencovane posudzovať otázky viny a neviny za najstrašnejší zločin tohto storočia, nazývaný hitlerovskou vojnou, a za udalosti s ním spojené. Nemecká historiografia sa snaží relativizovať vinu nacizmu poukazovaním na brutalitu protihitlerovských Spojencov voči nemeckému národu, bez uvažovania o príčinách a následkoch. Objektívne posúdenie tých udalostí sa bez možnosti vziť sa do vtedajších pomerov nedá dosiahnuť. Európa, ba v širšom zmysle celý svet, dodnes trpí na následky Hitlerom rozpútaných hrôz v druhej svetovej vojne. Aj obeť totalitných režimov vo východnej Európe sa dajú v určitom zmysle pripísať na Hitlerovo konto. Z tohto hľadiska možno tvrdiť, že víťazní Spojenci zaobchádzali s porazeným nemeckým národom ešte dosť veľkoryso, rozhodne nie podľa starozákonného princípu oko za oko, zub za zub. Hitler, za nadšeného a aj tichého súhlasu väčšiny Nemcov, chcel zotročiť celý svet

a vykynožiť slovanských obyvateľov východnej Európy. Že tieto obľudné ciele myslel vážne, o tom svedčí vyvraždenie skoro všetkých Židov a Cigánov v Nemecku a v okupovaných krajinách.

Aké zaobchádzanie mohli očakávať Nemci po porážke Hitlera? Povedzme od ploštinských vdov a ich detí? Necelé dva týždne pred vypálením Ploštiny sme v jej blízkosti zajali päťdesiat Nemcov. Odzbrojili sme ich, prikázali sme im nastúpiť do pochodového útvaru a nechali sme ich odmaširovať. Ich veliteľ v hodnosti hauptmanna – vediac, že to neprežije – sa podvolil primäť svoju jednotku ku kapitulácii za príslub, že ich ušetríme. Jeho sme zajali priamo na Ploštine, kam si vyšiel na prechádzku, a z toho dôvodu sme boli nútení zastrelit' ho. V recenzii na nemecké vydanie mojej knihy sa v jednom západonemeckom časopise o tejto epizóde uvádzalo – hľa, partizáni vraždili tiež. Vtedy sme sa medzi sebou sporili, či nemáme zajatých nemeckých vojakov napriek sľubu postrieľať, ale nazdávam sa, každý z nás bol rád, že sa tak nestalo. Dva týždne nato by sme ich pravdepodobne boli rozštvrtili zaživa. Kto by nám to vtedy, vzhľadom na ten strašný zločin, mohol zazlievať? Ved' im padlo za obeť dvadsaťsedem mužov z Ploštiny – zviazali ich spolu reťazami, vohnali do humna a potom zapálili plameňometmi. Keď sme po návrate z výpravy videli tlejúce zvyšky dreveníc Ploštiny, prvým impulzom bolo ísť do Nemecka, obsadiť prvú obec za hranicami a konať rovnako. Neurobili sme to a nemyslím, že by sme toho boli schopní.

Ale prečo stále omieľať otázku odsunu Nemcov? Prečo nie útek a vyhnanie státisícov českých občanov zo sudetských území krátko po ich obsadení Hitlerom? Alebo milióny Poliakov, ktorých vysídľovali zo západných území okupovaného Poľska?

Súhlasil som vtedy s odsunom Nemcov a súhlasím s ním dodnes. Ak som občas zapochyboval o správnosti svojho postoja, vždy som si spomenul na Ploštinu. Nevie, prečo by sa mal ktorýkoľvek národ Nemcom ospravedľovať, alebo ich dokonca odprosovať za surovosti na nich. Komu sa ospravedlnili, koho odprosili oni za napáchané hrôzy v Európe? Všade, kam vtiahli, siali nenávisť voči svojmu národu. Mali zo všetkých tých zločinov, ktoré napáchali, vyjsť beztriestne?

Ak nové vydanie tejto knihy niekomu pomôže vyjasniť si rozdiel medzi príčinami a následkami vojnových hrôz, tak nevychádza nadarmo. Nejde mi pritom o šírenie nenávisťi voči Nemcom.

Bol som jedným z prvých spisovateľov východnej Európy, čo nadviazal dosť plodný dialóg so spisovateľom západného Nemecka v úmysle prerokovať s ním aj také páľčivé otázky, ako bol odsun sudetských Nemcov. Bez emócií a legiend. Myslím si, že dnes je taký dialóg potrebnjší než kedykoľvek predtým. Touto knihou som sa pokúsil tento dialóg o niekoľko desaťročí predbehnúť.

Ladislav Mňačko
1990

„Každý boj je krvavým a ničivým meraním fyzických i morálnych síl. Komu na konci z oboch najviac zvyšuje, zvíťazí.“
Clausewitz

Noc víťazstva

Nič ma nebolí. Zvláštne, však? Ohmatávam si brucho, stehná, nohy a čudujem sa – sú to moje nohy? Sú, budú to ešte niekedy nohy? Zadok mám mäkký, poddajný, hladký ako hodvábom potiahnutý páperový vankúš. Neživý predmet, vec. Keď človek pohladká psa či mačku, pociťuje v ruke akési chvenie, láskaný tvor chvenie opätuje, život sa dotýka života. Keď sa človek chytí za nos, za ucho, jemné nervy signalizujú dotyk dvoch častí tela. Moje nohy sú ako neživé vypchaté protézy. Aj v drevenej nohe vraj človeka občas štípe, svrbí, chytajú kŕče. Ja necítim nič. Nič ma nebolí, som od pása neživý, nehybný. Dolná časť môjho tela patrí neodlučne ku mne, som to ja, a nie som to ja, žijem, a nežijem, človek nemyslí nohami, myšlienky sa rodia v hlave, hlavu mám v poriadku, je živá, nabitá myšlienkami, želať by som si, aby to bolo opačne, aby nohy chodili a hlava nemyslela, aby som nemusel nič vnímať, na nič spomínať, nič cítiť.

Ležím na bruchu a nemôžem sa hnúť, ani len obrátiť sa nemôžem, ležím na bruchu už šiesty deň – človek by si myslel, nech, aj keď nohy nevládzu, v rukách je dosť síl, dajú sa použiť ako hever, môžeš nimi preložiť nohu cez nohu, môžeš sa nadvihnúť, pootočiť hruďou, prevaliť sa na chrbát. Niekoľko ráz som sa o to bezvýsledne pokúsil, hoci len preto, aby som nahneval lekára, ktorý nariadil, že mám ležať na bruchu. Márne som skúšal obrátiť sa na chrbát. Nešlo to. Dômyselný systém svalov zlyhal, ochrnil vo mne celý ľudský stroj. Som nehybný, nemohúcejší než dojča. To sa v kolíske nadhadzuje, zvrta, kope nôžkami, môže sa skrútiť do uzlíčka... a ja? Kŕmia ma, umývajú, holia ma, robia so mnou všetko, čo človek inak robieva sám.

Ležím na bruchu, hlavu si podopieram rukami, dívam sa na odporne šedivý zdrap papiera zakrývajúci veľký nemocničný oblok.

„Sestra Eliška, strhnite už ten papier z okna...“

Sestra Eliška sedí kdesi za mnou na stoličke, nemôžem ju vidieť, ani neviem, ako vlastne vyzerá, ale sedí tu, vysedáva celé hodiny pri mne, nemôžem ju vidieť, ale viem, že teraz krúti odmietavo hlavou. Kdeže strhnúť zatemnenie – myslí si –, tento človek má v hlave samé muchy, rádio, pravda, dnes popoludní hlásilo, že sa vojna už skončila, že v južných Čechách sa vzdali posledné zvyšky poslednej nemeckej armády Rusom, ale či sa môže toľké roky trvajúca vojna skončiť tak zrazu – rozhlasová správa a je po všetkom? Takmer šesť rokov, deň čo deň, večer čo večer, zatemňovali ľudia Európy obloky, zvykli si automaticky spúšťať zatemňovaciu roletu pri zmrákaní a vytiahnuť ju ráno. Stalo sa to už súčasťou životných cyklov a rytmov, akože teda tak zrazu? A ktovie, či rádio hovorí úplnú pravdu, kto ešte verí rádiu? Ktože dnes čomukoľvek verí? Možno je stále niekde nemecký letec, ktorý sa nedozvedel o kapitulácii poslednej nemeckej armády, možno sa o nej nedozvedela niektorá americká bombardovacia perut'...

Sestra Eliška je tu kdesi za mnou, nemôžem ju vidieť, ale cítim jej prítomnosť, aj keď nič nehovorí, viem, že krúti odmietavo hlavou, vraj, kdeže, to sa nesmie... nie prv, kým dá primár príkaz... a ja už nenalieham, opäť a opäť si ohmatávam stehná, je to jediný pohyb, jediné moje rozptýlenie presviedčať sa vždy znova a znova, že nohy sú mŕtve, necitlivé, neživé, bezvládne. Nie že by sa mi ležalo zle, nič ma neomína, chorí ľudia nie sú ako zdraví, vydržia ležať celé dni v jednej polohe, často fantasticky pokrútení. Neomína ma, ruky netŕpnú, ale hnevá ma ležať na bruchu. Dnes na vizite primár povedal – zajtra ho otočíme, rana sa už zahojila, bude mu lepšie na chrbte... ale zajtra je nekonečne ďaleko, keď človek vie, že ho zajtra otočia. Také čosi sa nemá prezrádzať – keď sa už dá, treba človeka bez dlhých rečí otočiť, a je po paráde. Veď je to smiešne, toľké ohľady na mrzáka... alebo preto ohľady, že som, že všetci v špitáli vedia, že som mrzák?

Aj tak to bude ohromná zmena môcť ležať na chrbte. Uvidím viac než obločný rám so zdrapom belasého neba a s holou haluzou stromu, ktorý nepoznám. Aké nepekné sú konáre, keď na nich niet jediného lístočka, vyzerajú špinavo, hlúpo... a ktovie, možno je to mŕtva haluz, mŕtva, ako sú mŕtve moje nohy... a večer už neuvidím ten hnusný šedivý kus papiera, zástavu nemeckej tmy, nemeckého

strachu. Zajtra ma obrátiť, budem môcť ležať na chrbte, a keď sa mi zachce, poviem, obrátiť ma na brucho a možno budem môcť ležať aj na boku, môj nemocničný život bude pestrejší, terajšie možnosti sa mi znemnohonásobia, svet sa rozšíri, zväčší, rozmnoží, uvidím aj ľudské tváre, uvidím, či má Eliška také modré oči, ako som si ich vysníval...

Znova a znova sa vraciam v spomienkach k dráždivkej chvíli, keď sa mi to stalo. Pravdaže sa to muselo stať, pravdaže mne, je to tak spravodlivé, v poriadku. Povedal som Fredovi – strieľaj, ja prebehnem cez ulicu, potom budem strieľať ja a ty prebehneš... Fred vypustil dávku z automatu, ja som prebehol na druhú stranu širokej ulice, nevnímal som nič, len Fredov automat, zdalo sa mi, že široko-d'aleko je to jediný prejav života – rapkajúci automat je vždy prejavom života, aj keď to znie nezmyselne – a vtom som pocítil, že ma zrazil na asfalt chodníka nárazník lokomotívy, že ma nabrala do chrbta lyžica bagra... prvou mojou bláznivou myšlienkou bolo, že ma kopol slon... rozpleštil som sa na chodníku, zdalo sa mi, že sa mením na kolimahu, že za chvíľu mi pukne koža a rozlejem sa po asfalte. Bola to iba guľka, niklovaná, špicatá, vybrali mi ju z tela, mám ju v nočnom stolíku, je na nej zaschnutá krv, moja krv.

Vtedy, v tej chvíli (keď sa rýchlosť vnímania človeka stisíc-násobí) som ešte nevedel, že to bola iba malá guľka, pocítil som akýsi strašný úder do chrbta, šmarilo ma o zem, zdalo sa mi, že ma rozťalo vo dvoje, rozťatý človek nemôže dlho žiť a ja asi tiež už dlho nebudem, cítil som, ako ma opúšťajú sily, na druhej strane ulice ležal za kôpkou nametených smetí Fred, bolo mi veľmi smiešne, že ešte ráno vyrukovali do ulíc zametači a upratávali mesto, zišlo mi na um ešte tisíc iných vecí, okrem iného aj to, aby som sa dôstojne rozlúčil so životom. Fred čosi kričal, zo mňa vytekala sila, ale chcel som ešte povedať, čo sa v takej chvíli má vravieť, improvizovaný testament, posledný odkaz. Zdvihol som sa na ruky a hlasno som zakričal:

„Fred, povedz chlapcom, čo sa mi stalo...

„Somár...“ počul som ho kričať... „Dostal si do nohy. Videl som...“ Dobrý Fred! Akoby sa niečo také dalo vidieť! Ale chcel som sa predsa len presvedčiť – pokúsil som sa skrútiť, nešlo to, chytil som si ľavé stehno, necítil som nič. Mrákoty ma premáhali, vedomie sa zo mňa strácalo, posledné, na čo som stihol pomyslieť, bola smrť. Rozťalo ma na dva kusy, umieram, je koniec, ani ma

nič nebolí, o chvíľu bude po mne a vôbec to nie je také strašné, vôbec nie...

Pomaly, po troške, som naberal vedomie... najprv som videl, potom počul, potom cítil a vnímal... ležal som dolu bruchom na hŕbe uhlia, nevedel som, prečo na hŕbe uhlia, nevedel som nič... bol som v akejsi pivnici, ale nevedel som si vysvetliť, ako som sa ta dostal... cez špinavý oblôčik vnikalo dnu slabé, akoby matné svetlo. V kúte pivnice som zazrel niekoľko párov očí, upretých na mňa, potom som si uvedomil, že to nie sú iba oči, že to sú ľudia, klbko dokopy schúlených, krčiacich sa, prestrašených ľudí – žien a detí, ktoré sa mlčky dívali na mňa.

Ktosi povedal – už sa preberá. Ktosi lial do mňa pálenku, vrazil, nebojte sa, glgnite si ešte...

„Čo sa deje?“ opýtal som sa.

„Až potom, teraz ležte pokojne...“ povedal dievčenský hlas. Naklonilo sa ku mne mladučké dievča, také krásne, vari najkrajšie na široširokom svete.

„Ako sa cítite? Bolí vás?“

Necítil som sa nijako, nebolelo ma nič. Pomaly som si začal uvedomovať, že sem nepatrím, že mám byť niekde inde, že ide o akési nedorozumenie.

„Prečo som tu?“

„Zniesli vás sem traja ozbrojení chlapi. Ste ranený...“ odpovedalo mi opatrne najkrajšie dievča na svete. Ten, čo do mňa lial pálenku, odtiahol fľašu a šepkal dievčaťu:

„Ak ho tu Nemci pristihnú, všetkých nás postrieliajú...“

„Že sa nehanbíte, pán Kroupa...“ vyčítalo mu hlasno najkrajšie dievča na svete. Ostatní sa krčili v tmavom kúte pivnice, mlčali, nehovorili nič, len sa na mňa dívali so strachom.

„Kde ma... čo ma...“ nabral som odvahu opýtať sa...

„Guľka... máte ju v chrbte... z tela nevyletela... nebude to nič vážne...“ utešovalo ma dievča. V tom zafíkala ktorási zo žien v kúte:

„Chudáčik. Má prerazenú chrbticu...“

Chvíľu trvalo, kým som pochopil, že vraví o mne. Ten s pálenkou – bol zrejme jediný muž v pivnici – mi opäť strčil do úst fľašu.

„Dobre vám padne...“ tešil ma.

Pálenka bola príjemná, celkom iná než lavórovica, chutila akosi po mydle. Muž, asi náročky, držal fľašu tak, aby som si

povšimol vinetu. Bola to slávna pálenka, akú som v živote nepil. Na vinete stálo svetoznáme slovo „Hennessy“. Cítil som, ako ma znútra rozpaľuje, ako mi múti hlavu, ako sa mi do vedomia čoraz intenzívnejšie vracia pocit života.

„Taká vzácna pálenka...“ pokúsil som sa žartovať, „nebude vám jej neskôr ľúto?“

„Skrýval som ju po celú vojnu pred Nemcami...“ počul som hlas muža, oznamoval mi to ledabolo a predsa dôležito, pripomínal mi vtedy Červeného Lojzika, keď sa vracal z akcie a lakonicky hlásil Nikolajovi – vyhodil som muničný vlak...

„Som poctený,“ pokračoval pán Hennessy v rozvíjaní svojej skromnosti a nenápadných zásluh, „že si ňou môžem uctiť raneného hrdinu...“

Bol by som ho najradšej kopol, ale ja som nevládal kopať, nevládal som nič, ležal som na bruchu a bol som ľuďom na milosť a nemilosť. Z kúta sa opäť ozvala ktorási:

„Čo myslíte, môžu sa Nemci ešte vrátiť?“

„Nie...“ tešil som ju, „nemáte sa čoho báť...“ Ale čin je často iný, zrozumiteľnejší než slovo, a ja som inštinktívne siahol po zbrani, ktorá mala ležať vedľa mňa. Automat tam nebol. Ženy v kúte však zbadali môj pohyb a vedeli si ho vysvetliť. Jedna začala nariekať:

„Náš Venca... zabijú ho... oni ho zabijú...“

Pochytila ma zlosť. Ako sa niekto opovážil vziať mi automat! Mal som sto chutí postrašiť tú ženu, povedať jej, že jej Venouška isto-iste Nemci zabijú. Predbehol ma nepríjemný špinavý hlas pána Hennessyho.

„Buďte hrdá, pani, že máte takého syna...“

Pán Hennessy mi pritom dôverne poklepával po pleci, akoby ma chcel odškodniť za stratu zbrane.

„Vy, priateľu, ho už aj tak nebudete potrebovať...“

„Bachor vypasený...“ obrátila sa k nemu vyľakaná matka. „Vy ste mali ísť! Tára tu dve na tri, v pivnici sa o dušičku trasie, a nevinné deti by posielal na jatky!“

„Tak už buďte ticho...“ okríklo všetkých najkrajšie dievča na svete. Čosi, nemohol som ani vidieť, ani cítiť čo, vystrájalo s mojím chrptom. Všetci zmĺkli, možno na jej príkaz, možno preto, že kdesi blízko zarapotal guľomet.

„Mal by voľakto zistiť, čo sa vonku deje...“ navrhol pán Hennessy.

„Chod'te si sám, vy jeden!“ okríkla ho znova chlapcova matka. „Deti a ženy posielat' na smrť, to by sa vám páčilo!“

„A čo myslíte, že sa bojím?“ bránil sa jediný mužský v pivnici, ale jeho hlas neznel veľmi presvedčivo. „Ja, drahá pani, zažil som na Piave celkom iné situácie...“

Počul som, ako sa štrachá von, počul som, či skôr cítil som z jeho šul'pavých, príliš opatrných krokov, ako sa bojí, ako sa plazí popri stene, ako si s hrôzou predstavuje, že tam vonku naňho, akurát naňho, strichne celá nemecká armáda. Ale o chvíľu sa vrátil s hurhajom.

„Ľudkovia, po Nemcoch ani chýru! Ulica je plná našich! Hurá!“

Áká opica. Prečo hurá? No jeho slová vyvolali v pivnici celkom inú atmosféru. Pocítil som ju sám na vlastnej koži.

Matka chlapca, ktorý vzal môj automat, osopila sa na pána Hennessyho.

„Vy, pán Kroupa, máte najmenej čo kričať hurá! Vy by ste sa mali hanbiť a byť pekne potichu..“ „Aj ostatné ženy, ktorým už zmizol strach z očí, zrazu sa pustili doňho. Je to asi pekný vtáčik, tento pán Kroupa.“

„Musím...“ zachraňoval svoju reputáciu, „nemôže tu predsa takto ležať, veď nám ešte vykrváca...“ Vybhol von, už oveľa čulejšie ako pred chvíľou, no nie dosť rýchlo, aby ušiel zlostným poznámkam a posmechu zrazu veľmi ženských žien.

„Celú vojnu sa pchal Nemcom do zadku...“

„Mali sme mu... tento... vyrezať...“

Díval som sa na úžasnú premenu, ktorá sa stala so ženami v pivnici za krátku chvíľu. Ešte pred piatimi minútami sa ustrašene krčili v tme pivničného kúta, mysleli na najhoršie, čo môže prísť, ktoríasi z nich sa polohlasne modlila, vraj, panebože, buď milosrdný, všetko, všetko vezmi, len životy nám ráč zachovať... ozaj, na čo asi myslí teraz? Na zachovanie života asi už nie. Matka chlapca, ktorý mi vzal automat, začala byť zrazu energická, dirigovala ostatné, vyhánala ich z pivnice a ony počúvli, nemohli nepočúvnuť, nerozvážny, ľahkomyselný čin jej mládenca dostal celkom inú príchuť. Či sa už nebojí, že ho môžu Nemci zabiť? Veď ešte môžu!

S hlučom a krikom, z ktorého ešte nevyprchali posledné zvyšky nedôvery, hrnuli sa ženy hore schodmi, na mňa celkom zabudli, len to dievča, najkrajšie na svete, zostalo. Posielal som ho preč.

„Vol'akde musia byť naši. Povedzte im, nech prídu po mňa...“

Dievčaťu sa nechcelo, cítil som, že sa hanbí za všetkých ostatných, potom však tiež vybehlo, zostal som sám, pri ruke mi ležala fľaša Hennessy, zabudol ju tu pán Kroupa. Napil som sa, čakal som, nemohol som nič inšie robiť, len čakať, načúval som čoraz silnejšiemu hluku z ulice. Dlho nikto nechodil a mne to nijako neprekážalo, ba zlosť ma pochytila, keď pritancoval pán Kroupa v sprievode akýchsi dvoch chlapov.

„No prosím...“ rozčuľoval sa, „nechali by tu raneného bojovníka umrieť... len opatrne, opatrne...“ rozkazoval chlapom, „je veľmi ťažko ranený!“

Chlapi ma vzali na ruky a niesli hore schodmi. Pán Kroupa okolo nich obskakoval, tancoval, dirigoval, napomínal, že opatrne... ulica bola plná ľudí a pán Kroupa sa priam zadŕhal blaženosťou, keď mohol vykrikovať:

„Z cesty! Urobte priechod! Ranený hrdina!“

Na ulici stál špediterský voz bez bočníc, s dvoma zapriahnutými konskými ozrutami. Stihol som prečítať plechovú tabuľku, že voz patrí pánu Renému Kroupovi, zasielateľstvo, špedícia, sťahovanie nábytku. Záhada, kde môj dobrodinec zohnal tak narýchlo voz, sa tým celkom objasnila.

Položili ma na voz, ale márne sa majiteľ môjho tela namáhal, márne vykrikoval, nemohli sme sa pohnúť z miesta, celú šírku ulice zabral útvar pochodujúcich vojakov Červenej armády. Boli celkom, celkom iní ako Nemci, ktorých tu ľudia šesť rokov vídali rozdrapovať sa. Odlišovali sa od nich všetkým. Kráčali ľahkým, rýchlym, celkom neparádnym krokom, tváre mali od prachu sivé, uniformy špinavé, rubašky vyblednuté častým praním, na hlavách prepotené vojenské čiapky s hviezdou. Ich zbrane, držanie tela, oči... ich oči, všetko bolo celkom iné ako u Nemcov. Po prvý raz kráčali po dlažbe moravského mesta a nevedeli pochopiť, čo sa deje. Takto ich ešte nikde nevídali, azda ani v ich vlastných mestách nie, tak im ešte nikde neprevolávali na slávu, tak ešte nevideli ľudí plakať, kričať, smiať sa, vystrájať od radosti, tak ich ešte nikde nezasypali kvetmi a nikde sa im tak nehádzali mladé, krásne dievky okolo krku, nikde ich tak nebozkávali, vari ani doma nie. Zástupy ľudí zovreli kolónu vojakov, rozobrali si ju, nebola to už kolóna, ale stá jedincov, každý ovešaný strapcom ľudí. Do akej krajiny to prišli? Akí sú to ľudia? Prečo ich tak

nadšene vítajú? Nevyzerajú, že by im bolo bývalo ktovieako zle, vojaci prešli oveľa zbedačenejšími krajinami, všade stretávali len skazu, utrpenie, hlad, hrôzu a smrť, a tu vstúpili do neporušeného mesta, ľudia sú vyobliekaní ako buržuji, lenže všetci nemôžu byť predsa buržuji, a prečo by ich buržuji vítali tak srdečne a opravdivo?

Miláčikovia... holúbkovia... krásavci naši... dolieha k nim hysterické volanie žien. Rozumejú tomu smiechu, plaču, výkrikom, porozumeli by, aj keby sa slovám nedalo rozumieť.

Ležal som na špeditérskom voze, nevládal som sa pohnúť, široké kónské zadky mi zaclaňali veľa z toho, čo sa na ulici odohrávalo, no i tak som mohol sledovať fantastické divadlo. Uraštená, krásna, elegantná dievka objíma zarasteného, špinavého červenoarmejsca, bozkáva ho, nerestne, dlho, on sa slabo bráni, ale nevie sa jej vytrhnúť, lepí sa naňho celým telom. Aj iní sú tu, chlapi, ženy, deti, chceli by sa k nemu predrat', dotknúť sa ho aspoň, ale ona ho nedá, nepustí, niet tej sily, ktorá by jej ho mohla vziať. O voľačo ďalej starenka, taká zoschnutá, hladká vojačika a ticho mu hovorí – synak, vojačik, konečne ste prišli, teraz vari už môžem aj zomrieť... pálenka koluje, fľaše pálenky, kadejaké svinstvo, červené, zelené, sladké, horké, medzi ktorým je lavórovica priam nebeským nápojom. Je to dojemné, komické, vznešené a veselé a smutné. Je to aj trápne, aj ohromné, ale ako celok je to dôstojné privítanie armády, ktorá – dnes to každý veľmi tuho cíti, zajtra možno už nie každý – priniesla život a slobodu. Kdesi ďaleko zostali hrôzy, útrapy, tisíce kilometrov dlhých, vysilujúcich pochodov, nebezpečenstvo, strach, smrť, hlad, špina, vši, teraz tu nie je nič inšie, len táto chvíľa, najkrajšia odmena vojaka. Takmer na každom dome sa už trepecú zástavy. Bielo-červené, bielo-červeno-modré, červené s kosákom a kladivom i bez kosáka a kladiva, ale aj iné, aj anglické, francúzske, americké...

Kde ich ľudia vzali? Veď za skrývanie takých zástav bol trest smrti.

Červenoarmejsci sa len ťažko predrali ďalej, jeden po druhom sa zbavovali svojho obklúčenia, zrazu ich nebolo a zástup hučal, široko-ďaleko nebolo koho objímať, komu volať na slávu, nikoho okrem mňa. Ležal som na špeditérskom voze, šťastný špeditér vo vášnivom vlasteneckom zápale prikazoval, vysvetľoval, hrozil, prosil, vykrikoval – pozor, nedotýkať sa! Stal som sa

jeho vlastníctvom, takrečeno jeho štítom, jeho programom. Nie ja som bol dôležitý v tej chvíli, ale pán Kroupa. A mal pravdu, nie ja som bol dôležitý.

„Z cesty! Urobte miesto! Nebuďte predsa takí! Vezieme raneného! Ranený hrdina!“ vykrikoval pán Kroupa hlasom, akým núkajú svoj tovar jarmoční predavači. Mohutné štajeráky sa konečne pohli, pán Kroupa bol raz pred vozom, raz za vozom, potom naľavo, potom napravo, žiaril, opíjal sa vlastníctvom raneného partizána.

„Uvoľnite cestu! Ranený hrdina!“ vykrikoval na každom kroku. Voz sa len ťažko vliekol dopredu, každú chvíľu sme stáli.

Ludia sa zhrkli dookola, chceli ma vidieť, počuť, ohmatať, chceli mi voľačo povedať, chceli ma potešiť aspoň slovom, keď už žiarlivý pán Kroupa prikázal nedotýkať sa.

„Chudáčik, aký mladý...“ horekovala starenka, ktorá pred chvíľou hladkala ruského vojaka.

Skadesi padla na voz kytica orgovánu, po nej druhá, tretia...

„Svine, koľko nešťastia zapríčinili...“ zahrmel ktosi za vozom. Pán Kroupa musel vari už po dvadsiaty raz vysvetľovať, kto som, čo som, skade som, čo sa mi stalo a ako, vedel o mne oveľa viac než ja sám, vysvetľoval jachtavo, ako ma s nasadením vlastného života vytiahol z guľometnej paľby, nič nedbal, že všetko môžem počuť, veď nie ja som bol dôležitý, on bol dôležitý, jeho premasťený hlas sa dusil nadšením. Bolo mi trápne, uvažoval som, či ho zahriaknuť. Urobil to za mňa ktosi iný, akýsi chlap naňho zrazu posmešne zavolať:

„Všetci vieme, pán Kroupa, aký ste vlastenec!“ Dookola vypukol rehot, pána Kroupu zrejme v meste dobre poznajú. Aby ušiel nemilej pozornosti, pribehol ku mne a pchal mi do úst fľašu so zvyškom Hennessy, aby všetci videli a vedeli. Nezabudol ju na hrbe uhlia, kdežeby, veď je to Hennessy!

Ruky som, našťastie, ochrnuté nemal, vyrazil som mu fľašu z ruky, tresla na dlažbu, rozbila sa, vytiekla z nej drahocenná pálenka.

„Nechcem vašu pálenku! A choďte preč!“

„Správne!“ skríkla suchá, zodratá staršia žena. Ženy bývajú v takýchto veciach ohnivejšie než muži... Taký kolaborant!“

Nové slovo. Kdeže sa zrazu vzalo? Po prvý raz som ho počul z úst tej ženy a potom sa stalo celonárodným refrénom, presne

určným pojmom, nezmazateľne, nezabudnuteľne vniklo do vedomia národa. Okolo stojacim sa slovo zapáčilo, chytilo sa ako vatra.

Ko-la-bo-rant! Ko-Ia-bo-rant! kričal zástup. Kým sa pán Kroupa spamätal z neočakávaného zvratu situácie, kým pochopil, že najlepšie by bolo zmiznúť, bolo už neskoro, okolo neho sa uzavrel kruh zamračených ľudí.

„Ako sa opovažujete...“ pokúsil sa protestovať vydarený majiteľ môjho tela po prvom zauchu. To som ešte videl, ostatné som už iba počul, masťný hlas pána Kroupu sa zmenil na prosebný, potom na vzdychavý, potom na nárek, potom na kvílenie. Ľudia si našli novú senzáciu a voz mal zrazu cestu voľnú. Kočič šibol kone, pohli sme sa.

Tých niekoľko sto metrov do nemocnice sme šli vyše hodiny. Kadečo pekné i menej pekné sa odohralo na uliciach, ktorými sme sa predierali. Z ktoréhosi domu vytiahli ľudia prestrašeného Nemca a na mieste ho udupali. Na pouličnej lampe visel civil s nápisom „Kolaborant“... Ozbrojení chlapi viedli niekoľko dotlčených nemeckých zajatcov; museli ich brániť pred hnevom ulice, ľudia na nich pľuli, hrozili päšťami, preklínali ich, len-len že sa nevrhli na eskortu, ktorá iba ťažko zabránila lynčovaniu. Krutosť sa odtrhla z reťazí a nahradila právo. Nebolo to pekné, ale toto mesto veľmi trpelo pod nemeckou čizmou, tu bola dôležitá zbrojovka, a v hodine bezvládia stráca človek súdnosť, pudy nadobudnú vrch, vášne zatlačia rozum. Koľko rás sa už podobné prejavy veľkolepej odplaty odohrali v dejinách! Oko za oko je v takýchto chvíľach málo a Nemcom aj tak nikto nevráti všetko, čo rozpožičali porobenej Európe.

Nikdy som neudrel Nemca, ale týmto rozvášneným ľuďom nezalievam ich hnev. Nech pohlušia všetkých, čo dostanú do ruky. Dnes majú na to právo, zajtra už nie. Ved' – majú za čo.

Konečne zahol voz do veľkých nemocničných vrát. Na schodoch stáli ľudia v bielom, veľa ľudí v bielom, lekári, ošetrovatelky, zriadení, stoja tam prichystaní voľakoho vítať. Kohože čakajú, aký význačný hosť príde do tejto nemocnice? Mňa, mňa vítali. Nie potleskom, nie volaním, ale tichým, vážnym mlčaním. Bol som ich prvý ranený. Len čo sa voz so mnou zjavil v bráne, vyšli mi ľudia v bielom v ústrety, obstali ma zo všetkých strán, sympatický, mladý ešte, ale už celkom bielovlasý lekár sa čosi ticho vypytoval špeditérskych chlapov, ktorí odpovedali pokrčením pliec. Ranený. Vraj ťažko.